



NORGES HØYESTERETT

Den 6. februar 2017 avsa Høyesterett dom i

HR-2017-275-A, (sak nr. 2016/2160), sivil sak, anke over dom,

A (advokat Einar Drægebø – til prøve)

mot

Staten v/Fylkesmannen i Hordaland (Regjeringsadvokaten
v/advokat Ida Hjort Kraby)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Kallerud**: Saken gjelder krav om fratakelse av rettslig handleevne. Det er særlig spørsmål om inngåelse, endring og oppsigelse av husleieavtale skal regnes som et "økonomisk forhold" som faller inn under vergemålsloven § 22 andre ledd, eller om dette er et "personlig forhold" som reguleres av § 22 tredje ledd, hvor vilkårene for fratakelse av rettslig handleevne er strengere.
- (2) A er 25 år gammel. Han har en medfødt skade, og det fremgår av erklæringer fra hans fastlege at han blant annet har svekkede kognitive evner, uttalt redusert impuls kontroll, nedsatt konsentrasjonsevne og hyperkinetisk atferdsforstyrrelse (ADHD). Han har mottatt behandling for spillavhengighet, men avbrøt behandlingen. Lagmannsretten la til grunn at han fortsatt er spillavhengig.
- (3) A er ikke i arbeid og mottar uføretrygd med netto om lag 14 000 kroner i måneden. Han bor i omsorgsbolig, som han leier for om lag 7 000 kroner i måneden.
- (4) På bakgrunn av en uttalelse fra fastlegen 3. februar 2011, hvor det blant annet fremgikk at A "ikke [er] i stand til å ivareta sine økonomiske anliggender", besluttet overformynderiet i kommunen 14. april 2011 å oppnevne en advokat som hjelpeverge for A. Oppnevningen gjaldt "i økonomiske saker", og var hjemlet i den tidligere vergemålsloven § 90 a.

- (5) I brev 24. februar 2015 til fylkesmannen foreslo den oppnevnte vergen at A ble fratatt sin rettslige handleevne på det økonomiske området. Vergen fremhevet blant annet at A brukte trygden til unødvendig forbruk, spesielt i form av ulike former for spill. Han hadde opparbeidet seg en stor husleierestanse og hadde mottatt begjæring om tvangsfravikelse av leiligheten. Det var i følge vergen en "overhengende fare for at han vil kunne miste sitt bosted" hvis trusselen om tvangsfravikelse ble effektivert.
- (6) Fylkesmannen traff 16. juni 2015 foreløpig vedtak i medhold av vergemålsloven § 61 om at A skulle fratas sin rettslige handleevne på nærmere angitte økonomiske områder. Blant annet kunne han ikke disponere en bankkonto hvor trygden kom inn, pådra seg gjeld eller si opp eller inngå husleieavtaler uten medvirkning av vergen. I vedtaket fremhevet fylkesmannen blant annet at dersom det ikke gripes inn, vil det "vere ein nærliggande fare for at han vil miste bustaden sin".
- (7) Fylkesmannen brakte det midlertidige vedtaket inn for tingretten, jf. vergemålsloven § 61 siste ledd.
- (8) Nordhordland tingrett avsa 15. desember 2015 dom med slik domsslutning:
- "1. A, fnr. 000000 00000, fratas sin rettslige handleevne i økonomiske forhold etter vergemålsloven § 22 første og andre ledd, jf. § 20, avgrenset til å gjelde disposisjonsretten over 65040754134 (vergekonto). Vergen skal etter dette forvalte vergkontoen alene.
 2. A, fnr. 000000 00000, fratas sin rettslige handleevne i økonomiske forhold etter vergemålsloven § 22 første og andre ledd, jf. § 20, avgrenset til å gjelde betaling/kjøp av varer på kreditt. Det skal etableres sperre for kredittvurderinger. Han kan ikke pådra seg gjeld uten vergen sin medvirkning.
 3. A, fnr. 000000 00000, fratas sin rettslige handleevne i økonomiske forhold etter vergemålsloven § 22 første og andre ledd, jf. § 20, og kan etter dette ikke inngå, endre eller si opp forsikringsavtaler, kontoavtaler og husleieavtaler. A kan heller ikke flytte utbetaling av stønad fra NAV.
 4. A, fnr. 000000 00000, fratas sin rettslige handleevne i økonomiske forhold etter vergemålsloven § 22 første og andre ledd, jf. § 20, avgrenset til å ikke kunne selge eller kjøpe løsøre av større verdi, 1000 – ettusen – kroner, uten vergen sin medvirkning."
- (9) Tingretten la blant annet til grunn at A over tid hadde brukt mye penger på spill, og at han hadde opparbeidet seg kredittkortgjeld på 120 000 kroner. Retten fant at vilkårene i vergemålsloven § 22 første og andre ledd var oppfylt. Retten drøftet ikke spesielt om A skulle fratas retten til å inngå eller avslutte husleieavtaler, men dette omfattes av punkt tre i domsslutningen.
- (10) A anket til Gulating lagmannsrett, som 8. september 2016 avsa dom med slik domsslutning:
- "Anken vert forkasta."**
- (11) Lagmannsretten kom, som tingretten, til at vilkårene for å frata A hans rettslige handleevne på det økonomiske området var oppfylt, og at det omfang tingretten hadde fastsatt, var riktig. Retten viste blant annet til at det fortsatt var en konkret fare for at han

"på impuls vil strekke seg langt for å skaffe pengar til pengespel", og at han hadde vært ute av stand til "å betale det han treng til sitt livsopphald, som mat og til å bu".

- (12) Når det gjaldt boligen, fremhevet lagmannsretten at A hadde mottatt varsel om tvangsfravikelse på grunn av manglende husleiebetaling. Etter lagmannsrettens oppfatning måtte fratakelse av retten til å si opp husleieavtalen for A anses som et økonomisk forhold, som falt inn under vergemålsloven § 22 andre ledd. Retten viste i denne sammenheng blant annet til at han på impuls kunne komme til å si opp husleiekontrakten for å få hånd om penger.
- (13) A har anket til Høyesterett over rettsanvendelsen og saksbehandlingen. Anken er begrenset til å gjelde at A er fratatt retten til å inngå, endre eller si opp husleieavtaler.
- (14) Den ankende part – A – har i korte trekk gjort gjeldende:
- (15) Fratakelse av retten til å inngå og si opp husleieavtaler er for A et "personlig forhold" som faller inn under vergemålsloven § 22 tredje ledd. De strenge vilkårene i denne bestemmelsen er ikke oppfylt.
- (16) Selv om husleieavtaler også har en økonomisk side, er det retten til bolig som er det sentrale. Den rett til bolig som følger av husleieavtalen er så betydningsfull, og så sterkt knyttet til A integritet, at den må regnes som et personlig forhold for ham. Fratas han retten til selv å disponere over husleieavtalen, kan han i realiteten ikke selv lenger bestemme hvor han skal bo. Dette er et vesentlig inngrep i hans personlige handlefrihet og selvråderett. Denne konsekvensen er det sentrale, ikke hva som måtte være hans motiv for eventuelt å si opp kontrakten.
- (17) I tillegg kommer at boligen er særlig viktig for A. Han er ikke i arbeid og tilbringer mye tid i leiligheten. Det er også der han mottar støttetiltak.
- (18) Lagmannsretten har forsømt å drøfte om mindre inngripende tiltak enn fratakelse av handleevnen kunne vært tilstrekkelig.
- (19) Det kan også reises spørsmål om det å ta fra A hans rettslige handleevne i det omfang som her er gjort er i samsvar med Norges internasjonale forpliktelser.
- (20) A har lagt ned slik påstand:

"Prinsipalt:

A fratras ikke sin rettslige handleevne til å bestemme over sine boforhold.

Subsidiært:

Gulating lagmannsretts dom av 8. september 2016 i sak 16-035031ASD-GULA/AVD2 oppheves for den del som gjelder husleieavtaler i punkt 3 i domsslutningen i Nordhordland tingretts dom av 15. desember 2015 i sak 15-111634TVI-NOHO"

- (21) Ankemotparten – *staten ved fylkesmannen i Hordaland* – har i korte trekk gjort gjeldende:
- (22) Tingretten og lagmannsretten har korrekt kommet til at fratakelse av retten til å inngå og si opp husleieavtaler er et økonomisk forhold. A har ikke mistet retten til selv å bestemme hvor han vil bo. Ønsker han for eksempel av personlige grunner å flytte ut av kommunen,

må vergen bistå med dette. Det han hindres i, er å sette sin økonomi over styr ved å si opp husleieavtalen for å kunne bruke husleiepengene på spill og annet ufornuftig forbruk.

- (23) Subsidiært anføres at også de strengere vilkårene i vergemålsloven § 22 tredje ledd er oppfylt.
- (24) Staten ved Fylkesmannen i Hordaland har lagt ned slik påstand:
- "Anken forkastes."**
- (25) *Jeg er kommet til at anken ikke fører frem.*
- (26) Partene har ikke fri rådighet over saken, jf. tvisteloven § 11-4. Høyesterett er derfor ikke bundet av partenes anførsler og kan prøve alle sider av saken ut fra forholdene på domstidspunktet.
- (27) Vergemålet for A reguleres av bestemmelsene i vergemålsloven av 26. mars 2010. Loven ble satt i kraft 1. juli 2013.
- (28) Et sentralt formål ved forberedelsen av den nye loven var å ivareta "rettssikkerheten og integriteten for de menneskene som vergemålslovgivningen tar sikte på å beskytte", se Ot.prp. nr. 110 (2008–2009) side 7. Justisdepartementet fremhevet samme sted at den nye loven måtte bygge på en erkjennelse av at gruppen vergetrengende er "sammensatt og uensartet". Et sentralt siktemål var derfor å kunne "tilpasse vergemålet til det enkelte individets hjelpebehov og ønsker i større grad enn i dag".
- (29) Også Justiskomiteen fremhevet disse hensynene, se Innst. 154 L (2009–2010) side 15, hvor det heter:
- "K o m i t e e n er særlig opptatt av at vergemål etter forslaget skal individtilpasses, Vergemålet vil bli skreddersydd for den enkeltes behov, og gi økt selvbestemmelsesrett, integritet og rettssikkerhet. K o m i t e e n vil også framheve videreføringen og tydeliggjøringen av det minste middels prinsipp, som innebærer at det ikke skal gripes inn i den enkeltes selvbestemmelsesrett i større utstrekning enn det som i det enkelte tilfellet er nødvendig."**
- (30) I tråd med disse generelle lovgiversynspunktene er det fastsatt at det skal tas uttrykkelig stilling til omfanget av vergemålet, både for økonomiske og personlige forhold, se vergemålsloven § 21 tredje ledd sammenholdt med andre ledd. "Det minste middels prinsipp" er lovfestet ved at det er fastsatt at vergemålet ikke skal gjøres mer omfattende enn nødvendig.
- (31) Vergen skal gis et mandat, jf. § 25 andre ledd. Innenfor rammen av mandatet skal vergen ivareta interessene til den som er under vergemål, jf. § 31. Videre foretar vergen – innenfor rammene av mandatet – rettslige handlinger og råder over midler på vegne av den vergetrengende, jf. § 32. Er den som er satt under vergemål ikke fratatt den rettslige handleevnen, kan vergen – så fremt den vergetrengende er i stand til å forstå hva disposisjonen innebærer – ikke handle i strid med den vergetrengendes vilje, jf. § 33 andre ledd. Vergens kompetanse til å foreta rettslige handlinger mot den vergetrengendes vilje begrenses altså til det området den vergetrengende er fratatt handleevnen.

- (32) I vergemålsloven § 22 er det stilt opp særskilte vilkår for å ta fra en person under vergemål den rettslige handleevnen. Bestemmelsen lyder slik:
- "En person som er i en tilstand som nevnt i § 20 første ledd, kan fratras sin rettslige handleevne etter reglene i annet og tredje ledd.**
- En person kan fratras den rettslige handleevne i økonomiske forhold hvis dette er nødvendig for å hindre at han eller hun utsetter sin formue eller andre økonomiske interesser for fare for å bli vesentlig forringet, eller han eller hun blir utnyttet økonomisk på en utilbørlig måte. Fratakelsen av den rettslige handleevnen kan begrenses til å gjelde bestemte eiendeler eller bestemte disposisjoner.**
- En person kan fratras den rettslige handleevnen i personlige forhold på bestemte områder hvis det er betydelig fare for at han eller hun vil handle på en måte som i vesentlig grad vil være egnet til å skade hans eller hennes interesser."**
- (33) Siktemålet om individuelt tilpassede vergemål følges opp også i § 22. I andre ledd om økonomiske forhold fastsettes det at fratakelsen av den rettslige handleevnen – som i saken her – kan begrenses til bestemte eiendeler og disposisjoner. For personlige forhold kan en person bare fratras den rettslige handleevnen på bestemte områder og under strenge vilkår, se tredje ledd. Er forholdet særlig personlig, kreves særskilt lovhjemmel, se § 21 siste ledd.
- (34) Partene er enige om at A har en tilstand som nevnt i vergemålsloven § 20 første ledd og at det er behov for vergemål. De legger også til grunn at vilkårene i vergemålsloven § 22 andre ledd for å frata A den rettslige handleevnen i økonomiske forhold er oppfylt. Jeg er enig i dette.
- (35) Bortsett fra adgangen til å inngå, endre eller si opp husleieavtaler er partene også enige om at A skal fratras den rettslige handleevnen i det omfang tingretten og lagmannsretten har fastsatt. Også her slutter jeg meg til partenes syn.
- (36) Kjernes spørsmålet er etter dette: Gjelder fratakelse av retten til selv å "inngå, endre eller si opp ... husleieavtaler" A' økonomiske forhold, jf. vergemålsloven § 22 andre ledd, eller er dette et personlig forhold hvor de strengere vilkårene i § 22 tredje ledd må være oppfylt?
- (37) *Ordlyden* gir ingen nærmere veiledning for hvordan skillet mellom økonomiske og personlige forhold skal trekkes.
- (38) I *lovforarbeidene* er det derimot uttalelser om dette.
- (39) I NOU 2004: 16 "Vergemål" heter det i utvalgets generelle overveielser at det er "åpenbart hensiktsmessig" å stille opp et skille mellom økonomiske og personlige spørsmål, se side 57. Utvalget var imidlertid klar over at denne grensedragningen ikke nødvendigvis var entydig siden det lett kunne oppstå "... tvil om en disposisjon er av personlig karakter hvor den har klare økonomiske konsekvenser ...".
- (40) Utvalget fremholdt at en avgjørelse kan være personlig, også om den gjelder økonomiske verdier, direkte eller indirekte. Veiledende for grensen burde etter utvalgets syn være motivasjonen for den aktuelle avgjørelse, se side 58 hvor det heter:
- "Når det er de personlige elementer som i det vesentlige motiverer en beslutning, vil det være en ledetråd for grensedragningen,"**

- (41) Utvalget uttalte videre på samme side at "[k]jernen i forhold av personlig karakter er knyttet til den enkeltes daglige tilværelse og selvbestemmelsesretten over den." Som et av flere eksempler på slike forhold nevnes flytting fra hjemmet til institusjon.
- (42) I kapittel 7 om vergemål for voksne nevnes igjen noen eksempler på personlige forhold: Flytting til pleiehjem eller institusjon, om vergen skal ha anledning til å søke om trygdeytelser og å hindre en person i å dra på utenlandsreise, se side 137–138. Utvalget understreket på side 148 at hensynet til den personlige integritet tilsier at vilkårene på det personlige området er snevrere enn på det økonomiske og forutsatte at adgangen til å frata handleevnen på det personlige området skulle benyttes med stor varsomhet.
- (43) Justisdepartementet sluttet seg i Ot.prp. nr. 110 (2008–2009) til hovedtrekkene i forslaget fra Vergemålsutvalget, se side 51 og 59. Også departementet fremhevet at den nærmere grensen mellom økonomiske og personlige forhold kan være vanskelig å trekke, men pekte – som utvalget – på at motivasjonen vil være viktig, se side 52 hvor det heter at:
- "... det ved grensedragningen vil være riktig å se hen til om det er økonomiske eller personlige elementer som i det vesentlige motiverer en beslutning"**
- (44) Det departementet – og Vergemålsutvalget – synes å ha i tankene, er *hva som motiverer den vergetrengende* til å foreta handlinger som det vurderes å beskytte han eller henne mot.
- (45) Om behovet for fratakelse av handleevnen også i personlige forhold, uttalte departementet på side 60:
- "Behovet for slik fratakelse synes hovedsakelig å knytte seg til spørsmål som, selv om de er av personlig karakter, samtidig har mer eller mindre direkte betydning for personens økonomi. Dette vil typisk gjelde søknader om forskjellige ytelser eller tjenester fra det offentlige."**
- (46) Departementet mente imidlertid at "personlige forhold" kunne rekke noe videre enn dette, se side 61:
- "Det kan slik departementet ser det, ikke utelukkes at det i enkelte tilfeller kan være aktuelt å frata handleevnen i andre personlige spørsmål enn dem som gjelder ytelser eller tjenester fra det offentlige. Det vil derfor ikke være hensiktsmessig å begrense anvendelsesområdet for bestemmelsen til denne typen disposisjoner, selv om det antakelig vil være disse som i praksis vil være mest aktuelle."**
- (47) Om hva som konkret menes med "økonomiske forhold" i § 22 andre ledd, vises i spesialmotivene på side 181 til merknadene til § 21 andre ledd på side 179. Her heter det blant annet at "økonomiske forhold" eksempelvis vil omfatte bistand til å ta hånd om løpende utgifter. Det nevnes også "forvaltning av fast eiendom ved utleie, salg eller på annen måte". Jeg forstår denne uttalelsen slik at den tar sikte på situasjoner hvor den vergetrengende selv eier fast eiendom, ikke tilfeller hvor vedkommende leier bolig av andre.
- (48) I spesialmotivene til § 22 tredje ledd om personlige forhold nevner departementet at dette "i utgangspunktet omfatter alle former for representasjon og ivaretagelse av rettigheter utover økonomiske forhold", se side 182. Det heter videre at det må foretas en individuell

vurdering av behovet, men det fremholdes igjen at det særlig er "den vergetrengendes behov for representasjon overfor det offentlige" som her kan ivaretas. Det vises forøvrig til grensedragningen i spesialmotivene til § 21, se side 179–180.

- (49) Oppsummeringsvis legger jeg til grunn at lovgiveren så ivaretagelse av den vergetrengendes rettigheter overfor det offentlige som et særlig praktisk eksempel på fratakelse av handleevnen i personlige forhold. Men det er klart at "personlig forhold" skal omfatte mer enn dette. Av betydning for saken her fremhever jeg at flytting fra egen bolig til institusjon etter forarbeidene skal regnes som et personlig forhold. Et så praktisk tilfelle som inngåelse og oppsigelse av en husleieavtale er imidlertid ikke nevnt som eksempel på et personlig forhold.
- (50) Videre fremhever jeg fra forarbeidene at lovgiveren gir anvisning på at den vergetrengendes bakenforliggende motivasjon er av betydning i grensetilfeller. Jeg forstår dette slik at dersom det i et tilfelle som vårt først og fremst er et ønske om tilgang på penger som er styrende for den handling som det er aktuelt å verne mot, er det fratakelse av handleevne i økonomiske forhold etter vergemålsloven § 22 andre ledd som kan komme til anvendelse. Hvis motivet derimot er ønske om å endre bosted, for eksempel av sosiale eller miljømessige grunner, og dette anses nødvendig å hindre, må hjemmelen søkes i § 22 tredje ledd om personlige forhold. Den vergetrengende kan med hjemmel i den bestemmelsen fratras retten til å velge bosted. I begge tilfeller er det et overordnet hensyn å begrense inngrepet til det nødvendige – det minste middels prinsipp.
- (51) Det foreligger ingen *praksis fra Høyesterett* som tar stilling til det spørsmål som reises i saken her. Jeg nevner imidlertid at Høyesterett i HR-2016-2591-A hadde til behandling en annen side ved bestemmelsene i vergemålsloven § 22. Forholdet til internasjonale konvensjoner er grundig drøftet i dommen, se avsnitt 45–70. Jeg kan ikke se at saken her reiser spørsmål som ikke er løst i den dommen, og jeg går derfor ikke nærmere inn på dette.
- (52) Jeg går så over til *den konkrete vurderingen*.
- (53) Det A er fratatt retten til, er altså angitt som "sin rettslige handleevne i økonomiske forhold", blant annet konkretisert til å inngå, endre og si opp husleieavtaler. At fratakelsen er begrenset på denne måten, er i godt samsvar med "det minste middels prinsipp".
- (54) A er altså ikke fratatt retten til å velge bosted. Det er bare den økonomiske siden ved husleieforholdet – leiekontrakten – han ikke rettslig kan disponere over på egenhånd. Vergen kan, som nevnt, bare handle i strid med den vergetrengendes vilje på områder der han selv er fratatt den rettslige handleevnen.
- (55) Som de tidligere instanser, må jeg legge til grunn at det er ønsket om tilgang til penger til bruk på spill og andre ufornuftige formål som eventuelt vil motivere A til å forsøke å si opp husleieavtalen. Heller ikke for Høyesterett er det kommet frem noen opplysninger som tilsier at han for tiden har et reelt ønske om å endre sine boforhold, for eksempel av sosiale eller miljømessige årsaker, hensynet til arbeidsmuligheter eller ønske om bedre tilgang til fritidssysler. Det gir dermed god mening å frata A retten til å si opp leieavtalen, og ved det sette sin økonomi over styr, men la ham beholde den personlige retten til selv å velge hvor han vil bo.

- (56) Jeg konkluderer med at fratakelse av retten til å inngå, endre eller si opp husleieavtaler, må regnes som et "økonomisk forhold" som faller inn under vergemålsloven § 22 andre ledd.
- (57) Det kan innvendes mot den betraktningmåten jeg har anlagt at den er formalistisk, at motiv kan være vanskelig å klarlegge, og at det heller burde legges vekt på at konsekvensen kan bli at A hindres i å flytte.
- (58) Til dette vil jeg si: Lovgiveren har innført et markert skille mellom økonomiske og personlige forhold, vel vitende om at grensen kan være vanskelig å trekke. Når dette likevel gjøres, er det ut fra overordnede betraktninger særlig knyttet til ønsket om å begrense inngrep mest mulig og å gi sterkt vern for personlige forhold. Etter mitt syn er det nettopp dette som følges opp når A bare fratras retten til på egenhånd å inngå, endre eller si opp husleieavtalen. Han beholder sin selvbestemmelsesrett så langt som mulig. Videre finner jeg det klart at det ikke kan ses bort fra lovgiverens klare anvisning om i tvilstilfeller å se hen til den vergetrengendes motivasjon.
- (59) Endelig nevner jeg at hvis den vergetrengende er uenig i vergens avgjørelse, kan han bringe spørsmålet inn for fylkesmannen, jf. vergemålsloven § 33 siste ledd.
- (60) Anken må etter dette forkastes.
- (61) Omkostningene ved saken bæres av staten, jf. vergemålsloven § 76.
- (62) Jeg stemmer for denne

D O M :

Anken forkastes.

- (63) Dommer **Webster:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (64) Dommer **Noer:** Likeså.
- (65) Dommer **Bergsjø:** Likeså.
- (66) Dommer **Indreberg:** Likeså.
- (67) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Anken forkastes.

Riktig utskrift bekreftes: